

УДК 342.72/.73

І.М. ГРИЩЕНКО,
викладач кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ

У статті розглядається питання щодо історично-правового боку розвитку законодавства про захист честі, гідності та ділової репутації. Аналізуються правові пам'ятки та законодавство різних років щодо визначення та закріплення права на честь, гідність та ділову репутацію.

Ключові слова: розвиток, законодавство, захист, честь, гідність, ділова репутація.

У якій би іпостасі не виступали честь і гідність, вони є категоріями історичними, що свідчить про таку важливу якість їх правового статусу, як можливість його зміни на тому чи іншому етапі розвитку суспільства стосовно до суб'єктивних прав і обов'язків їх носіїв. Не випадково деякі вчені свої дослідження з цієї проблематики проводять у суто історичній ретроспективі [11, с. 10]. Крім того, за характером багатьох праць можна простежити мінливість правового становища честі та гідності залежно від того чи іншого історичного забарвлення. Для цього не треба брати за основу великий проміжок часу, достатньо останнього десятиріччя, багатого на різноманітні події [5, с. 10].

Однак питання щодо емпіричної підстави про честь і гідність, зокрема щодо їх історичних коренів, має важливе не тільки теоретичне, але й практичне значення, оскільки дозволяє виявити загальну тенденцію їх розвитку, механізми переходу від однієї системи цінностей до іншої, конкретні форми їх взаємодії [11, с. 11].

У філософських джерелах відзначається, що історично поняття про честь виникло насамперед як відображення родової та станової диференціації людських спільнот. Це знаходить прояв у тому, що людина відповідно до первісних уявлень про цю цінність не повинна робити того, що принижує гідність даного роду чи стану. [11, с. 11]. До періоду первісного суспільства відносять виникнення етичних уявлень про честь і в юридичній літературі. Надалі розуміння честі поповнювалося все новим і новим змістом. Із юридичних джерел можна побачити, що честь була не тільки «аристократичною пихою», а поступово ставала об'єктом правової охорони за писаним правом («*jus scriptum*») замість права неписаного («*jus non scriptum*»), за яким вона захищалася через санкції приватної помсти з боку потерпілого та його родичів. Учений-романіст І.Б. Новицький відзначає, що «у міру зміцнення держави й ускладнення господарського життя стали практикуватися угоди між правопорушником і потерпілим про заміну помсти грошовим штрафом; ці угоди були санкціоновані правом (система добровільних композицій). Подальший розвиток привів до того, що застосування помсти було заборонене й було встановлено, що єдино допустимим наслідком є штраф і винагорода потерпілому за шкоду й образ» [11, с. 14]. Свідченням цього становища є така історична пам'ятка права, як Закони XII таблиць (451–452 рр. до н. е.) [11, с. 14], де містилися норми, що закріплювали так звані «приватні делікти». Найважливішим серед них дослідники називають *injuria*, поняттям якого охоплювалися правопорушення, пов'язані з особистою образою [11, с. 14]. Аналіз цього інституту свідчить про те, що основною санкцією за особисту образу був штраф, стягуваний на користь позивача за до-

помогою пред'явлення цивільного позову. Таким чином, уже в той давній період людської історії честь мала статус об'єкта цивільно-правової охорони, й саме тоді було закладено основи її правового режиму як цінності соціального характеру. Надалі система деліктних зобов'язань, яка впливала з «особистих образ», поступово, у міру розвитку суспільних відносин, підлягала вдосконаленню. Стародавніх римлян уже не влаштовував зазначений вище перелік випадків, об'єднаних поняттям *injuria*, який мав вичерпний характер, і дослідники права відзначають, що замість нього було введено в дію загальне правило, зміст якого полягав у тому, «що всяка недозволена дія, що порушує чиїсь права або інтереси, породжує зобов'язання особи, яка вчинила таку дію у відношенні потерпілого» [11, с. 14].

Уточнюючи це положення, О.А. Підпригора справедливо відзначив, що делікт *injuria* отримав достатньо широке застосування та з посягань на особисту недоторканність перетворився в делікт, суть котрого полягала в якому-небудь посяганні на особу взагалі [8, с. 207]. Усе це призвело до того, що в праві римлян встановилася відповідальність за лайку, погрози та публічне приниження – *convincium adversus bonos mores* (про що свідчить, приміром, позов у справі про образу особи, пред'явлений поетом Акцієм проти мімічних акторів) [11, с. 14], за складання пасквілів – *libellum famosum*. Особливе місце займало положення *ne quid infamandi causa fiat*, що включало випадки моральної шкоди, пов'язаної з посяганням на честь і гідність.

Як необхідний елемент делікту *injuria* було введено *animus injurandi* – намір образити. Змінилася й санкція цього делікту: замість твердо встановлених сум штрафу (штрафних такс) вводився штраф, який визначався у кожному окремому випадку залежно від обставин справи: характеру образи, соціально-економічного стану кривдника і скривдженого. Позов набув характеру так званого оцінного позову – *action injuriarum aestimatoria* [11, с. 15]. У більш пізній період (81 р. до н.е.), відповідно до закону *lex Cornelia de injuriis*, деякі види *injuria* (удари, побої, насильницьке вторгнення в дім) стали галуззю кримінального переслідування з наданням потерпілому права вибору між *action injuriarum aestimatoria* та *delictum publicum* (кримінальним переслідуванням) [11, с. 15].

Таким чином, гідність і честь людини за античним римським правом були об'єктами і цивільно-правової, і кримінально-правової охорони, тобто вже тоді їх правовий статус мав соціальний зміст [11, с. 15].

Як зазначає І.Б. Новицький, після поділу Римської імперії на східну й західну частини (V ст. до н.е.), остання опинилася під владою германських завойовників. На її території утворилися королівства: Вестготське, Остготське, Бургундське, у яких тривала дія римського права [11, с. 16]. Отже, багато положень класичного римського права мали значення і для врегулювання відносин стародавніх германців, у тому числі й щодо захисту гідності та честі. Аналогічним був і правовий статус цих цінностей.

Честь відігравала велику роль і у становленні особистості на Україні. Вона мала статус важливого об'єкта правового захисту з часів Київської Русі, і тому її дослідники слушно зазначають, за цього княжого періоду честь прирівнювалася, а інколи й ставилася вище за такі блага, як життя та здоров'я [9, с. 37].

Так, уже в Руській Правді (Коротка редакція) передбачалася кримінальна відповідальність за заподіяння шкоди особі в результаті кривди й образи дією (ст. 3, 4, 8) [11, с. 16]. Далі правовий статус честі як об'єкта правової охорони поповнювався все новим і новим змістом. І вже Статут князя Ярослава Про церковні суди (Просторова редакція) передбачав відповідальність за образу словом на адресу жінки (ст. 30) [11, с. 16]. Ще пізніше, у Статутній Двинській грамоті 1397 р., встановилася відповідальність за образу «лаєм» бояр і княжих слуг [11, с. 16]. Аналіз цих положень показує, що в цей період честь хоч і підлягала кримінально-правовій охороні, та як самостійна правова категорія не виокремлювалася, а сама лексема «честь» у законодавстві не вживалася. Пізніші пам'ятки права свідчать про те, що попередником досліджуваної категорії було поняття «безчестя». Так, у Судебнику Івана III 1497 р. [11, с. 16], що став основою Судебника 1550 р. [11, с. 16], цим поняттям охоплювалася ціла низка діянь, пов'язаних з образою словом. Про безчестя йдеться і в Литовських Статутах (1529, 1566, 1588 рр.) [11, с. 16], які передбачали кримінальну відповідальність за різного роду діяння. Особливо різноманітним було це поняття за Соборним Уложенням 1649 р. [11, с. 16].

За С.І. Ожеговим, безчестя (застар.) – наруга честі, образа, і це підтверджує факт, що саме честь була об'єктом правової охорони того стародавнього періоду, незважаючи на те, що як самостійна правова категорія вона не виокремлювалася [7, с. 42]. У XVIII ст. погляди на честь визначалися не тільки з точки зору дворянсько-монархічного укладу життя. [11, с. 19]. Досліджуючи правовий статус честі відповідно до вітчизняного законодавства XVIII ст., слід відзначити обґрунтовану думку юристів про те, що в цей період була особливо помітною тенденція щодо викоренення такого явища, як приниження честі [9, с. 42]. Отже, честь за тих часів мала статус не тільки культурно-антропологічного феномена, а й важливого об'єкта правової охорони. При чому аналіз вітчизняного законодавства цього періоду свідчить про те, що її соціальний характер поповнювався новим змістом. Наприклад, згідно з розділом VII Конституції Пилипа Орлика 1710 р. [11, с. 19] захистові за допомогою важливої юрисдикційної форми – воєнного Генерального суду – підлягала так звана «Гетьманська честь».

Воїнським Артикулом 1715 р. [11, с. 20], а також «Правами, за якими судиться малоросійський народ» («Правами, по которым судится малороссийский народ») 1743 р. [11, с. 20] закріплювалася відповідальність не тільки за вищезазначені різноманітні діяння, пов'язані з безчестям, а й відповідальність наклепників, обмовників, пасквілянтів, осіб, які складали «підкидні листи», тощо. Однак до найважливішого результату дослідження з позначеної проблеми слід віднести той факт, що саме в цей період поряд з поняттям «безчестя» стала застосовуватися лексема «честь». Так, вона прямо використовується не тільки в Конституції Пилипа Орлика, а й при визначенні наклепу в главі XVIII Воїнського артикулу 1715 р. (арт. 151). Ці нормативні акти і є одними з перших у вітчизняному законодавстві, відповідно до яких поняття «честь» було введено в юридичну діяльність [11, с. 20].

У XIX столітті поняття «честь» стало вживатися не тільки в окремих правових нормах. Так, наприклад, розділ 10 Уложення про покарання кримінальні та виправні (Уложення о наказаниях уголовных и исправительных) 1885 р. мав назву «Про злочини проти життя, здоров'я, свободи та честі приватних осіб» («О преступлениях против жизни, здоровья, свободы и чести частных лиц») [11, с. 20]. Аналіз цього джерела свідчить про те, що честь тоді вже мала такий самий правовий статус, як і життя, здоров'я фізичної особи. Крім того, указівки на ці цінності стосовно приватних осіб, без зазначення їх станової та класової належності, є яскравим підтвердженням соціального характеру названих цінностей.

Незважаючи на те, що честь на досліджуваний період досягла достатньо високого правового статусу, будучи важливим об'єктом як кримінального так і цивільного захисту, слід все ж відзначити, що саму категорію «честь» було введено в юридичну діяльність тільки на рівні згадок про неї, оскільки ні у відповідному законодавстві, ні в теорії права її поняття не містилися. З урахуванням такого становища Д.І. Меєр слушно зауважував, що «наше законодавство не зводить поняття про честь у ступінь самостійної установи, як це ми зустрічаємо в римському праві й на його підставі – у багатьох законодавствах Західної Європи, а тільки в окремих визначеннях указує випадки, коли настає безчестя і наслідки, що з ними пов'язані» [11, с. 21]. Очевидність такого становища проявляється в ході аналізу чинного на той період законодавства в західних регіонах України, відповідно до яких правовий статус честі як об'єкта охорони істотно відрізнявся від вищезазначеного статусу не тільки механізмом правового захисту, а й тим, що він мав яскраво виражений цивільно-правовий характер у результаті її виділення як самостійної правової категорії. Це пояснюється тим, що західноукраїнські землі протягом 1772–1918 рр. перебували під пануванням Австрійської імперії, основним джерелом законодавства якої було Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 р. – найкращий зразок юридичної техніки того часу. Так, відповідно до ст. 1330 цього Уложення, «якщо через образу честі заподіяно кому-небудь дійсну шкоду або позбавлення прибутку, то ображений має право вимагати відшкодування шкоди або повного задоволення» [11, с. 21].

Розкриваючи суть цивільного покарання, Д.І. Меєр також обґрунтував необхідність його застосування не тільки за порушення майнових прав, а й, приміром, за особисту образу, яка порушувала право особи на честь, на повагу з боку співгромадян [11, с. 29].

Згідно з філософськими уявленнями до сутнісних категорій моральної свідомості, що нерозривно пов'язані з моральними відносинами та моральною практикою і займа-

ють центральне місце в системі категорій етики, відносять разом з честю і людську гідність [11, с. 21]. Маючи таку ж, як і честь, потужну силу, яка значною мірою впливає на людські стосунки, у тому числі й на суспільні відносини, регульовані правом, гідність відіграє не меншу в порівнянні з честю роль і в його системі. Очевидність такого висновку впливає з безлічі правових норм як міжнародного, так і національного права. Досить тільки зазначити, що при прийнятті Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р. насамперед бралось до уваги саме визнання гідності, притаманної всім членам людської сім'ї, і рівних невід'ємних прав їх як основи свободи, справедливості та загального миру й визнавалося, що ці права впливають з притаманної людській особистості гідності [1].

Так само, як і стосовно честі, виникнення етичних уявлень про гідність юристи відносять до періоду первісного суспільства. І.Л. Марогулова зазначає, що цьому сприяли життя первісних людей, їх спільна праця, яка вимагала не тільки певної оцінки поведінки кожної особи, а й власної самооцінки [6, с. 6]. До перших писемних свідчень притаманних древнім уявленням про гідність людини, дослідники відносять давньоєврейські священні книги Танах (грецькою – Біблія), у яких містяться ідеї про цінність і недоторканність людського життя, про рівність людей [11, с. 20]. Пізніше, у VI–V ст. до н. е., ці ідеї відстоювалися давньогрецькими філософами-софістами Лікофроном, Антифонтом, Алкідамом. Про те, що повага до самого себе й шанування людської гідності іншого – це не тільки одна з важливих мотивацій етики боротьби, а й важлива правова ідея, притаманна праву давнього періоду, свідчать закони Ману (II ст. до н. е. – II ст. н. е.) [11, с. 23]. Досліджуючи процес становлення особистості, в основі якого лежить почуття власної гідності, видатний дореволюційний цивіліст Й.О. Покровський справедливо зазначав його безпосередній зв'язок з визнанням особистості носителькою суб'єктивних прав. Усе це в сукупності взяте не викликає сумніву в тому, що формування уявлень про гідність почалося ще з витоків цивілізації [11, с. 23].

Ідея людської гідності особливо широко була розроблена й осмислена в XVI–XVIII ст. у багатьох працях представників лібералізму й просвітництва – І. Канта, Ж.Ж. Руссо, Дж. Локка, Ш.Л. Монтеск'є, Т. Джефферсона, Дж.Ст. Мілля та ін. Саме в цей період набула свого поширення природно-правова школа (Гуго Гроцій, Хр. Томазій, Вольф та ін.) зі своїм вченням про природжені права особи, у тому числі й про право на гідність. Концепцію природних прав уперше було втілено англійським парламентом у Біллі про права 1689 р. [11, с. 25].

Великий внесок в українську теоретико-правову думку цього історичного періоду щодо уявлень про гідність людини зробили філософ, історик і політолог Станіслав Оріховський-Роксолан, професор Києво-Могилянської академії Інокентій Гізель, викладач Харківського університету Іоанн Баптист Шад [11, с. 25]. Так, приміром, С. Оріховський-Роксолан сприймав усвідомлення людиною своєї гідності не тільки як її особисте почуття, а і як стан особистої свободи, що породжує усвідомлення людиною себе як носія природних прав і свобод, здатного розпоряджатися своїми правами, захищати й відстоювати їх [11, с. 25]. Такий негативний процес через свій протиприродний характер не міг продовжуватися тривалий час, і тому не випадково вже наприкінці XIX ст. в суспільному житті багатьох країн ідея прав особи, і зокрема ідея людської гідності, знову стала переважною. Піком піднесення української правової та політичної думки щодо порушеної проблеми є 70–80-ті роки зазначеного століття [11, с. 25].

М. Драгоманов також приділяв увагу ідеї людської гідності як основі її правового статусу. Сучасний дослідник його творчості Т. Андрусак правильно відзначив, що боротьба М. Драгоманова за політичну свободу неминує привела його до висновку про те, що «збереження людської гідності неможливе при одній тільки зовнішній політичній свободі, а вимагає економічної забезпеченості», а для цього необхідним є «перегляд всього соціально-економічного становища народних мас», наявність і гарантованість не тільки політичних або громадянських прав людини, а й економічних, соціальних та культурних [4, с. 81].

Висновкам М. Драгоманова понад сто років, але вони не втратили своєї актуальності й сьогодні. Коли ми знову, будучи вже на початку XXI ст., повертаємося, здавалось би, до тих самих проблем, що хвилювали наших предків. Це означає, що XX ст. не ставило їх на порядок денний. Ідеї людської гідності порушувалися не меншою мірою, харак-

теризувалися такими ж злетами й падіннями, які притаманні практично всьому історичному процесові розвитку цієї ідеї. Так, ще на початку 1960-х років підкреслювалося, що питання про людську гідність – це насамперед питання про права людини, про їх реальне забезпечення, а насправді різко відчувалася недостатність поваги людської гідності з боку держави, що, на жаль, залишалася відчутною не тільки моральною, але й правовою вадою практично всього ХХ ст. [4, с. 81]. Правовий інститут захисту честі й гідності одержав достатній розвиток в період років, які передували жовтневій революції 1917 року. Причому він набув міжгалузевого характеру, а тому був предметом вивчення та дослідження не тільки на рівні галузевого правознавства, а й з точки зору загальноправової думки. Приміром, 1903 р. була видана «Загальна теорія права» під редакцією В.І. Лебедева, у якій не тільки порушуються актуальні питання захисту честі й гідності особи, а й робиться тлумачення багатьох понять, і в тому числі самої честі: «Всякий розуміє, що таке честь, як би по-різному не розумів окремі вчинки, що ображають честь; ідея честі цілком зрозуміла з боку психологічного: у її основі лежить почуття людської гідності, і звідси вимога, щоб до мене ставилися відповідно до моєї людської гідності та громадського стану; інакше ставлення ображає наше почуття і, бажаючи піддати кривдника покаранню за образу нашої честі, ми цим хочемо сказати йому, що його погане ставлення до нас було несправедливим і що за це він повинен зазнати відповідальності» [11, с. 27].

Аналізуючи вищенаведене висловлювання, можна помітити, що, незважаючи на досить докладну інтерпретацію, поняття честі дається автором лише на рівні культурних уявлень про неї. В.І. Лебедев торкається і категорії «людська гідність», але не надає їй самостійного значення, а тільки відзначає, що почуття людської гідності лежить в основі честі. Таке становище пояснюється тим, що об'єктом правового захисту на той період виступала лише честь, а гідність такого статусу не мала. В.І. Лебедев також ставить і питання про надання честі статусу об'єкта цивільно-правового регулювання, а не тільки захисту, оскільки, на його думку, «покарання за образу честі також зовсім не є відновленням честі, яка, зрозуміло, не втрачається внаслідок образи» [11, с. 28]. Великий внесок в удосконалення та подальший розвиток ідеї гідності та честі фізичної особи в праві зробили в цей важливий історичний період і вчені-цивілісти, які гостро реагували не тільки на випадки недосконалості чинного законодавства і суперечливості судової практики, а й на загальний стан науки в цій галузі [11, с. 28]. Так, Й.О. Покровський, критично ставлячись до стану юриспруденції на початку ХІХ ст., зазначив, що «недостатність теорії «об'єктивних норм» виявлялася не меншою мірою, наприклад, і в галузі охорони інтересів честі». Торкаючись стану цивільного законодавства, цей відомий учений не обмежувався тими прогресивними тенденціями, які вже окреслилися в цей час стосовно до захисту «особливого права, яке впливає з самої ідеї особистості» (приміром, передбачена Зводом законів цивільних (ст. 574, 667–670) можливість компенсації за порушення честі), а ставив питання про розширення цивільно-правових способів такого захисту [11, с. 28]. На думку Й.О. Покровського, «кримінальне переслідування порушника чужої честі перебуває також в залежності від різних соціальних умов, унаслідок чого потерпілий далеко не завжди може добитися в цьому порядку повернення свого доброго імені», тому «очевидно і тут необхідно дати потерпілому засіб для поновлення своєї репутації, подати позов про визнання поширюваних чуток неправдивими...». Як видно з наведених цитат, він порушував питання про спростування відомостей, які порочили честь, у порядку цивільного судочинства [11, с. 29].

Проаналізувавши чинне в другій половині ХІХ ст. законодавство і стан наукової думки щодо честі та гідності, можна зробити висновок про те, що правовий статус цих цінностей не є однорідним з огляду на те, що вони були вже не тільки об'єктами кримінально-правової охорони, а й підлягали захистові за допомогою достатньо розвиненого цивільно-правового механізму. Отже, їх правова природа визначалась вже рамками міжгалузевого інституту захисту честі та гідності. Такий стан законодавства викликав неоднозначне ставлення вчених-цивілістів, і на противагу позиції Й.О. Покровського, Д.І. Меєра, Г.Ф. Шершеневич ставив питання про скасування ст. 670 Зводу законів цивільних, яка передбачала грошову компенсацію за «безчестя» і заперечував проти включення честі до об'єктів правового регулювання [11, с. 29].

Незважаючи на неоднозначність правової думки кінця ХІХ – початку ХХ ст. щодо правового статусу гідності й честі, можна впевнено відзначити, що в досліджуваний період

вона мала яскраво виражений еволюційний характер, оскільки була пов'язана з початком понятійно-теоретичних досліджень (з допомогою логічних дефініцій і загальних понять) цих цінностей фізичної особи та з виокремленням їх як самостійних об'єктів цивільних прав [11, с. 29]. Важливим етапом у формуванні правового статусу гідності й честі як об'єктів цивільних прав є розвиток правової думки після жовтневого перевороту 1917 р. Незважаючи на те, що прийнятий 1922 р. Цивільний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки не регулював відносини, пов'язані з проблемою гідності й честі, у науці цивільного права гостро ставилося питання про необхідність такого регулювання, а отже, і про необхідність надання цим цінностям статусу об'єкта цивільних правовідносин (цивільних прав). Так, уже в 40-ві роки з'явилися праці, спрямовані на вирішення цієї проблеми [11, с. 30].

На початку 60-х років XX ст. в результаті тривалої дискусії прогресивна ідея цивілістів отримала своє визнання у вигляді законодавчого закріплення спочатку в Основах цивільного законодавства Союзу Радянських Соціалістичних Республік 1961 р., а далі й у Цивільному кодексі Української Радянської Соціалістичної Республіки 1964 р. Своє нормативне вираження вона знайшла в статті 1 Цивільного кодексу Української Радянської Соціалістичної Республіки, відповідно до якої до предмета цивільного права було включено не тільки майнові та пов'язані з ними особисті немайнові відносини, а й у випадках, передбачених цим нормативним актом, інші особисті немайнові відносини. Ст. 7 Цивільного кодексу Української Радянської Соціалістичної Республіки передбачала захист честі і гідності громадян або організацій. В 1993 р. Цивільний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки 1964 р. був доповнений ст. 440, яка передбачала можливість відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Але незважаючи на ці позитивні моменти, правовий статус цих цінностей особи, як самостійних об'єктів цивільних прав, свого легального закріплення не отримав і розглядався як такий тільки на доктринальному рівні [11, с. 30]. Сьогодні загальнолюдські цінності та норми справедливо привертають до себе все більшу увагу, тому що саме їм належить вирішальна роль у вихованні людей, формуванні їх свідомості. Не випадково людина, її життя та здоров'я, недоторканність і безпека визнані Конституцією України найвищою соціальною, а не класовою цінністю. Таким чином, вирішальною історичною причиною, яка зумовлює внутрішні межі, якісні характеристики правового статусу гідності й честі, є тип соціального, а не класового зв'язку між людьми [11, с. 32].

Питання щодо емпіричної підстави ідеї про ділову репутацію, зокрема щодо її історичних коренів, має важливе не тільки теоретичне, а й практичне значення.

Окремі норми, що спрямовувалися на захист репутації, були закріплені у ст. 667–670 «Зводу законів Російської імперії» в частині відповідальності «за умаление чести» [10, с. 189].

Наприкінці 80-х років XX ст. законодавство України не знало такого поняття, як ділова репутація. Об'єктами досліджень були трудова честь і підвищення ролі людського фактору в прискоренні соціального й економічного розвитку, і ставилося питання про посилення правового захисту честі й гідності радянських громадян [11, с. 33].

Термін «ділова репутація» у вітчизняному законодавстві з'явився у 1993 р. внаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій від 06.05.1993 року», який вніс зміни до Цивільного кодексу Української Радянської Соціалістичної Республіки. У ст. 7 «Захист честі і гідності» цього Кодексу ділову репутацію включено до нематеріальних благ, яка підлягає захисту від розповсюдження відомостей, які не відповідають дійсності або є неправдивими. Відповідно було змінено і назву ст. 7 «Захист честі, гідності і ділової репутації». Розширився і суб'єктний склад відповідних прав, якщо раніше це були лише фізичні особи, то у новій редакції такими суб'єктами стали й юридичні особи. Разом з тим власне визначення поняття «ділова репутація» у Цивільному кодексі Української Радянської Соціалістичної Республіки не було [10, с. 189]. Термін «ділова репутація» з 7 червня 1996 р. був включений до конкурентного законодавства, а саме у гл. 2 «Неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання» Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». Однак і в цьому законі поняття «ділова репутація» не розкривалося [2].

Вперше законодавче визначення поняття «ділова репутація» закріпив Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. [3].

Враховуючи вищевикладене, можна сказати, що таке поняття, як ділова репутація, довгий час не виокремлювалося взагалі, а було як частина честі або гідності. Навіть у більш сучасному законодавстві та літературі поняття ділової репутації не порушувалося як категорія, яка потребує чіткого законодавчого розмежування та визначення.

Правова думка та законодавство щодо визначення статусу таких особистих немайнових прав, як честь та гідність, починає свій розвиток ще з часів Римського права. Залежно від того чи іншого часу, розвитку суспільства, політичної ситуації честь та гідність набували чи втрачали статус важливого об'єкта правового захисту.

Список використаних джерел

1. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Затверджений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/-laws/show/995_042
2. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236/96 – ВР: за станом на 31.10.2014 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 36. – Ст. 164.
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121 – III: за станом на 31.10.2014 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 5 – 6. – Ст. 30.
4. Андрусяк Т. Шлях до свободи (Михайло Драгоманов про права людини) / Т. Андрусяк. – Львів: Світ, 1998. – 192 с.
5. Галянтич М. Честь, гідність і ділова репутація. Цивільно правові проблеми захисту немайнових прав / М. Галянтич, Т. Коваленко // Закон і бізнес. – 2000. – № 20 (442). – С. 10.
6. Марогулова И.Л. Защита чести и достоинства личности [Електронний ресурс] / И.Л. Марогулова. – М.: Правовое просвещение, 1998. – 128 с. – Режим доступу: <http://yourlib.net/-content/view/6399/75/>
7. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 2000. – 940 с.
8. Підпригора О.А. Основы римского частного права / О.А. Підпригора. – К.: Вища школа, 1995. – 267 с.
9. Стефанчук Р.О. Цивільно-правовий захист честі, гідності та репутації [Електронний ресурс]: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Р.О. Стефанчук; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2000. – 222 с. – Режим доступу: http://librar.org.ua/-sections/_load.php?s=econo-my_legal-science&id=3410&start=8
10. Хортюк О.В. Типологія наукових підходів до вивчення категорії «ділова репутація» / О.В. Хортюк // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 188–191.
11. Церковна А.О. Гідність і честь у цивільному праві України [Електронний ресурс]: дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / А.О. Церковна; Київський нац. ун – т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 190 с. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/-file/499398/>

В статье рассматривается вопрос относительно историческо-правовой стороны развития законодательства о защите чести, достоинства и деловой репутации. Анализируются правовые памятки и законодательство разных лет относительно определения и закрепления права на честь, достоинство и деловую репутацию.

Ключевые слова: развитие, законодательство, защита, честь, достоинство, деловая репутация.

The article deals with the issue of historical and legal side of law on protection of honour, dignity and goodwill. Analyzed legal sights and legislation in different years to define and securing the right to honour, dignity and goodwill.

Key words: development, legislation, protection, honour, dignity, goodwill.

Одержано 25.09.2015.